

Izvorni znanstveni rad
UDK 1 Agamben, G.
1:32
Primljeno: 22. ožujka 2010.

Globalni logor

ZORAN KURELIĆ

Sažetak

Rad propituje domet Agambenove teze da je logor “nomos” svijeta u kojem živimo. Autor tvrdi da Agambenov argument za konzekvenciju ima poziv na radikalnu revolucionarnu promjenu svijeta, ali da taj poziv Agamben ne može izustiti jer ne zna što bi točno bila politika oslobođena prava. Kurelić je izlaganje podijelio na tri segmenta. U početnom prikazuje Agambenovo razočaranje korumpiranim “Slobodnim Zapadom”, posebice problemima koji pogađaju pobjednike u Hladnom ratu. Za Giorgia Agambena primjer propale države njegova je rodna Italija. Autor se potom bavi koncepcijom “globalnog logora” i prikazom naracije u kojoj je suvremena liberalna demokracija postala jedna od inkarnacija *Levijatana*. U završnom segmentu, uspoređujući Agambena s Hannahom Arendt, Kurelić ukazuje na probleme koji proizlaze iz Agambenova shvaćanja države i politike. Autor tvrdi kako Agambenovo shvaćanje politike ne može ponuditi savjet za političku akciju.

Ključne riječi: Agamben, Arendt, Benjamin, revolucija, nasilje, globalni logor, politika, izvanredno stanje

U ovom radu pokušat ću pokazati kako je Agambenovo razumijevanje krize suvremene nacionalne države odredilo njegovo shvaćanje globalne politike. Tekst se zove “Globalni logor” i objašnjava zbog čega je za Giorgia Agambena upravo logor “nomos” svijeta u kojem živimo. Rad se sastoji od tri segmenta.

U prvom (A) prikazujem ideje iz knjige *Sredstva bez cilja: bilješke o politici*, u kojoj su sakupljeni eseji nastali u kasnim osamdesetim i ranim devedesetim godinama prošlog stoljeća. Dvije stvari posebno su važne; prva je totalno nepovjerenje u takozvani “Slobodni Zapad”, a druga shvaćanje Italije kao paradigmatičkog slučaja totalne korumpiranosti zapadne demokratske države.

* *Zoran Kurelić*, izvanredni profesor na Fakultetu političkih znanosti Sveučilišta u Zagrebu na predmetima Epistemologija i politika, Liberalizam i nacionalizam te Suvremeno političko mišljenje.

U drugom segmentu (B) bavim se pojmom logora i prikazujem naraciju kojom je Agamben došao do zaključka da se planet Zemlja polako pretvara u logor.

U završnom dijelu eseja (C) raspravljam mogućnost agambenovskog izlaza iz krize i tvrdim da je Agamben slikajući našu nelijepu zbilju prezentirao pojam politike s kojim se ništa ne može započeti, pa mu ne preostaje drugo doli da filozofira o nužnosti domišljanja nove politike i o prebolijevanju epohe u kojoj smrtonosna politika dominira. Pokušat ću pokazati kako je dio Agambenovih upozorenja potpuno opravdan te kako ga unutarnja logika njegove priče dovodi pred političke zahtjeve koje ne može nedvosmisleno izreći.

A

Knjiga *Sredstva bez cilja* priprema diskusiju o *homo saceru* na isti način na koji Arendt poglavljem "Decline of the Nation State..." uvodi čitatelje u priču o dolasku totalitarizma na vlast. Totalitarizam je bio odgovor na fatalnu krizu europske nacionalne države. Ta ista država u svojem pola stoljeća starijem izdanju generira potencijalno fatalne probleme. Po Agambenovu mišljenju, padom Berlinskoga zida 1989. godine nije pao totalitarni Istok pred slobodnim Zapadom, već se samo srušila barijera između dva tipa europskih poredaka koji su uzajamno mnogo sličniji nego što je to propaganda Hladnog rata bila spremna priznati. Istok je s lakoćom prihvatio konzumerizam i odbacio lenjinističku partiju, a Zapad je *de facto* odbacio uzajamnu kontrolu izvršne, zakonodavne i sudbene vlasti, prihvatio primat izvršne vlasti i prigrlio kontrolu medija nad javnim mnijenjem. U vrlo kratkom razdoblju stvorili su se uvjeti da se Italija i Rumunjska nađu u istoj uniji. Ne samo da kolaps Istočnog bloka nije trijumf demokracije nad tiranijom već bi posthladnoratovski svijet mogao stvoriti najgoru tiraniju ikad viđenu.

Giorgio Agamben piše: "Tajne službe – koje su navikle djelovati ignorirajući granice nacionalnih suvereniteta – same su postale model prave političke organizacije i prave političke akcije. Prvi put u povijesti našeg stoljeća dvije najznačajnije svjetske sile predvode dvije izravne emanacije tajnih službi: Bush (bivši čelnik CIA-e) i Gorbačov (Andropovljev čovjek); i što više koncentriraju svu vlast u svojim rukama, to se više sve ovo slavi kao ... trijumf demokracije" (Agamben, 2000: 86).

Agamben posebno naglašava manipulatorsku ulogu nacionalnih i globalnih medija, koji kontrolom mnijenja održavaju postojeće strukture na vlasti. Protivno laskajućem samorazumijevanju, u kojem su mediji masovnog priopćavanja nastavljajući liberalne tradicije slobodnog tiska, Agamben inzistira na medijima kao tvorcima kontroliranog privida. Povijesna prekretnica bio je televizijski karneval, izravni prijenos svrgavanja Ceaușescua.

Temišvar, Rumunjska, predstavlja ekstremnu točku ovog procesa i zaslužuje da se njegovo ime da novom zaokretu u svjetskoj politici. Zbog toga što je tajna policija tamo bila u konspiraciji protiv same sebe kako bi srušila stari, na spektakl usredotočeni režim, dok je televizija, ogoljeno i bez lažne skromnosti, pokazala pravu funkciju medija. I televizija i tajna policija uspjele su učiniti nešto o čemu se nacizam nije usudio ni sanjati: spojiti Auschwitz i paljenje Reichstaga u jedan monstruozi *event*. Prvi put u povijesti ljudskog roda leševi netom zakopani ili naslagani u mrtvačnici na brzinu su iskopani i mučeni kako bi pred videokamerama simulirali genocid koji legitimira novi režim. Ono što je cijeli svijet uživo gledao na televiziji, vjerujući da je prava istina, ustvari je bila apsolutna neistina, pa premda je falsifikat na trenutke bio očit, svejedno ga je svjetski medijski sustav legitimirao kao istinit, tako da bude jasno da je istina odsad samo trenutak u nužnom kretanju lažnog. ... Temišvar je, u ovom smislu, Auschwitz u doba spektakla; i na isti način na koji je rečeno da nakon Auschwitzta nije moguće pisati i misliti kao prije, nakon Temišvara neće biti moguće gledati televiziju na isti način. (Agamben, 2000: 82-83)

To je posebno važno mjesto u Agambenovu promišljanju suvremene politike, kako globalne tako i nacionalne. Kontrola kolektivnog dojma u rukama je tvorca informacija, a politika se sve više približava *spinu*, medijskoj obradi informacije u interesu određenog političkog subjekta. Posebno su besramni talijanski mediji, koje Agamben otvoreno prezire. U kontekstu kraja Hladnog rata Italija ne izgleda naročito. Po Agambenovu mišljenju, to je potpuno korumpirani poredak koji je nakon najtežih skandala desnice i ljevice izgubio svaki legitimitet. Pučanstvo više ne vjeruje nijednoj političkoj eliti. Nacionalna država postala je "smrtonosna zamka" za narode koje je trebala štiti, a oni su se "jezivo ušutjeli" pred vlastitom neizvjesnom sudbinom. Talijani u tome nisu iznimka. Većina europskih nacionalnih država ima problema s korupcijom i legitimnošću, a građani ne prepoznaju političke stranke kao predstavnike svojih interesa. Nesposobnost država da budu ono što njihovi građani od njih očekuju stvara osjećaj nezadovoljstva usporediv s onim koji je prethodio prvom dolasku totalitarizma. Italija nije izuzetak, već paradigma polufunkcionalne, polulegitimne europske demokratske nacionalne države.

B

Trilogija *Homo sacer* (*Homo sacer, Ono što ostaje od Auschwitzta i Izvanredno stanje*) nastaje u atmosferi razočaranja posthladnoratovskom Europom. U njoj Agamben pokušava promisliti opasnost nastanka globalne tiranije. On drži da međunarodni svjetski poredak izveden iz nacionalnih država europskog tipa, te režima još gorih i korumpiranih od liberalnih demokracija vrlo teško može osigurati preživljavanje ljudske vrste na planetu. Život i svetost života crvena su nit koja se provlači kroz sve tri knjige, posebice problem redukcije života na goli život i preživljavanje.

U *Homo sacer*, središnjoj knjizi trilogije, Agamben, inspiriran Foucaultom, pravi distinkciju između načina života *bios* (npr. *bios politicos*) i golog života *zoe*. To je izrazito važno jer će *homo sacer*, glavni lik knjige, biti prezentiran kao obrnuta slika svetosti života, temeljnog prava na život do kojeg je suvremenoj civilizaciji navodno stalo. Agamben u knjizi radi kreativnu sintezu reinterpetiranog pojma suverenosti Carla Schmitta, Foucaultove biopolitike i teorije totalitarizma Hanne Arendt. Uz pomoć Schmitta pokušava pokazati predatorski karakter suvremenih država, a Arendt i Foucaulta povezuje biopolitički interpretirajući Auschwitz. Tu ideju do detalja razvija u zasebnoj knjizi *Ono što ostaje od Auschwitza*, dok Schmittovu ideju suvereniteta promišlja u *Izvanrednom stanju*.

Homo sacer je lik u kojemu se sijeku sva tri misaona manevra. Izvorno, to je pojam iz rimskog prava koji opisuje osuđenika kaznom stavljenog u specifičan položaj.

Sveti je čovjek onaj kojega je puk osudio zbog zločina; i nije ga dopušteno žrtvovati, a onaj tko ga ubije neće biti osuđen zbog ubojstva. (Agamben, 2006: 66)

U ovom kontekstu svet je onaj koji je *de facto* živi mrtvac. To je osoba čiji je život reduciran na goli život; kojemu je kazna izručenost na milost i nemilost puka. Agamben želi pokazati da osamljena figura starorimskog osuđenika može biti iskorištena za objašnjenje situacije u kojoj se vrlo lako mogu naći građani suvremenih nacionalnih država. Najprovokativnija teza knjige jest ta da smo svi potencijalno *homines sacri* te da tzv. funkcionalne liberalne demokracije u sebi imaju totalitarni biopolitički potencijal koji treba iznijeti na vidjelo.

Carl Schmitt je pisao da je suveren onaj koji odlučuje o izvanrednom stanju, osoba koja može suspendirati zakone da bi očuvala poredak. Agambenova ideja suvereniteta ide dva koraka dalje. On tvrdi da moderna država ima izvanredno stanje ukalkulirano u redovno funkcioniranje. Tu provokativnu misao objašnjava nesvakidašnjom interpretacijom Hobbesova *Levijatana*.

“Levijatan” se tradicionalno interpretira kao politička tvorevina koju dogovorno stvaraju slobodni pojedinci kako bi potencijalno pogubno prirodno stanje zamijenili sigurnom državom. Poglavar države, suveren, dužan je podanicima garantirati sigurnost života i vlasništva u okvirima dogovorenih zakona, ali je sam iznad zakona. Politički filozofi odmah su prepoznali taj problem, pa tako već Locke ukazuje da suveren, ukoliko nije ograničen zakonima, djelomično ostaje u prirodnom stanju. Dakle Hobbesov suveren i jest i nije ograničen zakonima. Njegova “prirodnost” dio je poretka, odnosno postoji način da suveren u okvirima države funkcionira uredno i redovno na izvanredan način, onkraj zakona, ne kršeći ih. Suveren je, metaforično rečeno, politički vukodlak. Agamben piše: “Protivno od onoga što smo mi moderni naviknuti predstavljati si kao prostor politike u smislu prava državljana, slobodne

volje i društvenog ugovora, s točke motrišta suverenosti *autentično politički samo je goli život*. Zato kod Hobbesa temelj suverene moći ne treba tražiti u slobodnom prijenosu prirodnih prava od strane podanika, koliko ponajprije u suverenovu očuvanju njegovog prirodnog prava da učini bilo što bilo kome, što se sada pokazuje kao pravo kažnjavanja. ... Suvereno nasilje uistinu nije utemeljeno na paktu, nego na isključujućem uključenju golog života u državu. I, kao što je u tom smislu prvi i neposredni referent suverene moći ubojstva uzmožan i žrtvovanja neuzmožan život koji ima svoju paradigmu u *homo saceru*, tako u osobi suverena vukodlak, čovjek vuk od čovjeka, čvrsto obitava u gradu” (Agamben, 2006: 95-96).

To znači da je totalitarni potencijal suvremenih liberalnih demokracija skriven u mogućnosti izvršne vlasti da se prema građanima ponaša kako ju je volja, pravdajući to sigurnosnim zahtjevima. Više-manje sva prava mogu biti suspendirana ili izigrana zatraži li to domovinska sigurnost. Mračnu sliku zaokružuje razmatranje logora.

Nesumnjivo najprovokativnija misao trilogije jest da živimo u svijetu koji bi se lagano mogao pretvoriti u globalni logor; da bi se izvanredno stanje kao pravilo u kojem je svaki Zemljanin potencijalni *homo sacer* moglo uspostaviti pod imenom novog svjetskog poretka. Po Agambenovu mišljenju, temelji tog užasa već su postavljeni, a logor postaje “skrivena paradigma” političkog prostora u kojem živimo. Što se u ovom kontekstu misli pod logorom? Agamben je do pojma logora kao prostora u kojem se susreću goli život *homo sacera* i neograničena moć suverena došao pokušavajući stvoriti političko-filozofijsku fuziju biopolitike i teorije totalitarizma. On je izvrsno uočio da Arendt opisujući užase Auschwitzta koristi riječ eksperiment. Logor je mjesto gdje se odigrao eksperiment u razaranju ljudskosti (*humanity*), bili toga nacisti svjesni ili ne. Ono što Arendt zove eksperimentom za Agambena je biopolitika koja se transformirala u thanatopolitiku. Prateći vezu između propasti nacionalne države i pojave logora kao esencijalne institucije totalitarizma, Agamben uočava da bi se priča mogla ispričati stavljajući u središte problema biopolitiku. Po njegovu mišljenju, do temeljnog loma došlo je u trenutku kada su se nacionalne države, uzdrmane Prvim svjetskim ratom i gospodarskom krizom, počele baviti biološkim životom nacije. U tom trenutku izvanredno stanje postaje pravilo, a logor se pojavljuje kao važna institucija. Agambenov logor, iako izvorno inspiriran političkom teorijom H. Arendt, bitno se razlikuje od njezina.¹ Kada Arendt piše o logoru, to je eksterminacijski logor poput Auschwitzta, jedino što je s takvim logorom usporedivo jest staljinistički Gulag. Za nju je logor ono što totalitarne poretke esencijalno razlikuje od ostalih. Agamben tvrdi upravo suprotno; njegovo shvaćanje logora kao prostora u kojemu se goli život i politička moć susreću onkraj zakona

¹ Za detaljnu analizu sličnosti i razlika u shvaćanju logora kod Arendt i Agambena vidi moj tekst “*Telos of the Camp*”, *Politička misao*, br. 3, Zagreb, 2009, str. 141-156.

jest upravo ono što povezuje *takozvane* totalitarne i *takozvane* demokratske poretke. Agambenovski su logori naoko različita mjesta, poput nogometnog stadiona u Bariju u kojem je talijanska policija držala albanske imigrante, Dachaua u kojem se nacistički režim obračunavao s nepoželjnim, Omarske u kojoj su ubijani i silovani muslimani i muslimanke, ili *zones d'attentes* u francuskim međunarodnim zračnim lukama. Svim je tim mjestima zajedničko to što su funkcionirala bez ometanja bilo u okvirima nacionalnih država ili uz znanje međunarodnih organizacija, kao u slučaju Omarske. Logor, tako shvaćen, jest izvanredno stanje ukalkulirano u redovni poredak, mjesto na kojem je zatočenikov život svet koliko i *homo sacer*. Ono što je za Arendt logor za Agambena je samo najekstremnija varijanta biopolitike koja je postala thanatopolitika; predatorski suverenitet realiziran u svojoj najsmrtonosnijoj varijanti. Dakle kad se pojam biopolitike ubaci u teoriju totalitarizma H. Arendt, dobiju se prilično nearendtjanski rezultati. Hannah Arendt vjerovala je da je istinsko političko djelovanje brana pojavi totalitarizma, dok Agamben, razmišljajući o predatorskom karakteru suverena, politiku vezuje uz državu i doživljava je negativno.

Brojnim kritičarima i interpretatorima nije promaklo da Agamben ima pojam politike s kojim se ne da ništa započeti. Ukoliko je država neodvojiva od opakog skrivenog *nomosa*, Agambenu ne preostaje drugo nego da uz novu politiku predloži i novu državu ili da misli politiku onkraj države.

C

U *Sredstvima bez cilja* Agamben piše: "Suvremena je politika devastirajući eksperiment koji rastače i prazni institucije i uvjerenja, ideologije i religije, identitete i zajednice na svakom kutku planeta" (Agamben, 2000: 110). U posthladnoratovskom svjetskom poretku dogodili su se genocidni zločini u Ruandi i na prostoru bivše Jugoslavije, a upravo se događaju u Darfuru. Zemlja koja bi trebala biti braniteljica slobode i ljudskih prava otvorila je u Guantanamu agambenovski logor *par excellence*; NATO je intervenirao na Kosovu nakon što je propustio intervenirati u Vukovaru, Sarajevu ili Srebrenici, a u kooperaciji tajnih službi građani jedne zemlje otimani su na teritoriju druge da bi bili mučeni u zatvorima treće. Te operacije provode se onkraj nacionalnog i međunarodnog zakonodavstva, a otete osobe savršeni su primjer *homo sacera*. Novi svjetski poredak kao regulirano izvanredno stanje poprima konture planetarne tiranije u kojoj je suveren kao globalni vukodlak onaj koji odlučuje koji će se zločini protiv čovječnosti tolerirati, a koji ne, te kako će se na njih reagirati, a globalni mediji osiguravaju privid nearbitrarnosti vojnih intervencija.

Naravno, pitanje koje se postavlja jest kako izbjeći globalni logor? Agamben nam daje nekoliko odgovora. Kako je politiku vezao uz državu te kako je u njoj prepoznao zlokobni karakter suvereniteta koji funkcionira kao permanentno izvan-

redno stanje, i ne preostaje mu drugo nego da zagovara promišljanje politike onkraj države. Pa tako u *Homo saceru* piše: “Danas bi na visini zadaće bilo samo mišljenje uzmožno misliti istodobno kraj Države i kraj povijesti i koje bi mobiliziralo jedno protiv drugog” (Agamben, 2006: 60). Za pretpostaviti je da na tom tragu misli Agamben, no kako nam nigdje ne nudi viziju post-Državne politike, na temelju te misli ne možemo zamisliti kako spriječiti uspostavu permanentnoga globalnog izvanrednog stanja. Po samorazumijevanju, njegova trilogija trebala bi čistiti put za novu politiku koju tek treba izmisliti. Najbliži je odgovoru u zaključnim rečenicama *Izvanrednog stanja*, gdje zagovara političku akciju koja bi raskinula vezu između nasilja i zakona.

Politika je pretrpjela trajnu pomrčinu jer se zatrovala pravom, poimajući sebe samu u najboljem slučaju kao konstituirajuću vlast (odnosno silu koja postavlja pravo), kad se jednostavno ne svodi na moć pregovaranja s pravom. Istinski političko je, međutim, samo ono djelovanje koje prekida vezu sile i prava. I samo polazeći od prostora koji se tako otvara bit će moguće postaviti pitanje o eventualnom korištenju prava nakon deaktivacije mehanizma koji ga je, u izvanrednom stanju, vezao za život. Tada ćemo pred sobom imati “čisto” pravo, u smislu u kojem Benjamin govori o “čistom” jeziku i “čistoj” sili. Riječi koja ne obvezuje, koja ne zapovijeda i ništa ne zabranjuje, nego samo kaže sebe samu, odgovaralo bi djelovanje kao čisto sredstvo koje pokazuje samo sebe sama bez veze s nekim ciljem. A između njih nije neko izgubljeno stanje, nego samo upotreba i ljudska praksa koje su sile prava i mita pokušale zatvoriti u izvanredno stanje. (Agamben, 2008: 121-122)

Zagovara li Agamben na kraju *Izvanrednog stanja* nenasilnu politiku? Kako je u citatu spomenuto i Benjaminovo “čisto nasilje”,² moguće je završetak knjige interpretirati na mnogo radikalniji način.

Agambenov je problem poprilično očit. Za razliku od liberalnih ili socijaldemokratskih političkih filozofa poput Poppera, Habermasa ili Rawlsa, koji se zauzimaju za ostvarenje poštene i nekorumpirane liberalno-demokratske države, on misli da je ta država nepopravljivo pokvarena i povijesno istrošena. Nijedna politička elita, lijeva ili desna, liberalna ili konzervativna, nema legitimitet. Isto tako, građani su izgubili vjeru u temeljne institucije države – u pravosuđe i policiju. Vlast se održava kreiranjem i kontrolom privida koju obavljaju mediji. Takvu državu ne treba popravljati.

Interesantno je da Agamben, koji inače beskrajno respektira političko mišljenje H. Arendt, izbjegava prodiskutirati njezinu knjigu *On Revolution*. U toj knjizi Arendt pravi dvije izrazito važne distinkcije. Prva je razlikovanje između “liberty” i “freedom”, a druga razlikovanje između “power” i “violence”. Pod pojmom “liberty”

² Čista sila u našem prijevodu.

Arendt prvenstveno misli na negativnu slobodu do koje se dolazi oslobođenjem od nekakve stege. To je nešto slično slobodi neometanog kretanja. "Freedom" je prava politička sloboda; to je javno djelovanje koje pretpostavlja zajednicu i osviještene građane. "Power", moć, jest ono što slobodni građani zajedno stvore, dok je "violence", nasilje, vezano uz kraljeve, vladare i aristokrate čija vlast ne proizlazi iz zajedničkog slobodnog djelovanja ljudi. To političko određenje slobode i moći koje proizlazi iz slobodnog zajedničkog djelovanja jest, prema mišljenju Arendt, blago koje je Američka revolucija imala, ali ga je uspostavom liberalno-demokratskih institucija izgubila.³ Politička sloboda postala je privilegij elite koja u državi obnaša funkcije.

Agamben je najviše impresioniran Benjaminovim pojmom "čistog nasilja". Kako drži da su suvremene nacionalne države "smrtonosne klopke" za nacije koje su ih stvorile, te da međunarodni poredak na globalnu razinu uzdiže redovno izvanredno stanje, jedino što preostaje jest zazivanje novog poimanja politike te zazivanje nove epohe generalno. Walter Benjamin tu postaje najbolji saveznik. U poglavlju u kojem uspoređuje Schmittovu i Benjaminovu teoriju, tvrdeći kako je upravo Schmittovo shvaćanje izvanrednog stanja povezalozakon i nasilje, Agamben piše: "Presudni dokument u dosjeu Benjamin-Schmitt nedvojbeno je osma teza o konceptu povijesti, koju je Benjamin sastavio nekoliko mjeseci prije smrti. 'Tradicija potlačenih', čitamo tu, 'uči nas da je 'emergentno stanje' u kojem živimo pravilo. Moramo doći do nekog koncepta povijesti koji će odgovarati toj činjenici. Tada će pred nama biti, kao zadatak, proizvodnja stvarnog (*wirklich*) izvanrednog stanja; i to će popraviti našu poziciju u borbi protiv fašizma' (Benjamin, 1942, str. 697)" (Agamben, 2008: 80).

Prilično je jasno što iz toga slijedi; kako mi sada, po Agambenovu mišljenju, živimo u izvanrednom stanju, jedino što bi ga moglo dokinuti jest revolucionarno djelovanje. Dakle kraj knjige *Izvanredno stanje* može se interpretirati kao poziv da se čistim revolucionarnim nasiljem uspostave pretpostavke za slobodno nenasilno političko djelovanje. Zbog čega se Agamben libi reći da je čisto nasilje pretpostavka za stvaranje svijeta u kojemu bi politika bila onkraj predatorske države? Zbog toga što, za razliku od Waltera Benjamina, Agamben ne zna kakvu državu ili post-državu želi. Benjamin, razlikujući konstitutivnu moć od konstituirane moći, i Arendt, razlikujući moć od nasilja, stavljaju se na stranu revolucije, što Agamben želi, ali ne može. Agamben ne može pozvati na ostvarivanje nekog novog svijeta jer mu se u krizi ovog još nije ukazao, pa tako insistira na uklanjanju prepreka, čišćenju terena za politiku i civilizaciju koje tek treba smisliti. Iako bi želio biti glasnik nove epohe, Agamben zna da je, po svojim vlastitim pretpostavkama, tek misaoni su-pogrebnik stare.

³ Vidi: Zoran Kurelić, "With or Without the General Will", *Politička misao: Croatian Political Science Review*, br. 5, Zagreb, 2003, str. 100-109.

ODABRANA LITERATURA

- Agamben, Giorgio, 2000: *Means Without End*, University of Minnesota Press, Minneapolis.
- Agamben, Giorgio, 2002: *Remnants of Auschwitz*, Zone Books, New York.
- Agamben, Giorgio, 2006: *Homo Sacer*, Multimedijalni institut i Arkzin, Zagreb.
- Agamben, Giorgio, 2008: *Izvanredno stanje*, Deltakont, Zagreb.
- Arendt, Hannah, 1965: *On Revolution*, Penguin Books, London.
- Arendt, Hannah, 1979: *The Origins of Totalitarianism*, Harcourt Brace & Company, New York.
- Arendt, Hannah, 1994: *Essays in Understanding*, ed. Jerome Kohn, Harcourt Brace & Company, New York.
- Schmitt, Carl, 1988: *Political Theology*, The MIT Press, Cambridge, Massachusetts.

Zoran Kurelić

GLOBAL CAMP

Summary

This article examines the scope of Agamben's thesis that the camp is the "nomos" of the world we live in. The author asserts that Agamben's argument in favour of consequentiality includes a call to radical revolutionary change of the world, but that Agamben is unable to utter the call since he has no clear notion of politics freed from law. Kurelić's exposé is divided into three segments. In the first one, he focuses on Agamben's disappointment with the corrupt "Free West", especially with the problems that the winners in the Cold War are faced with. In Giorgio Agamben's view, an example of a failed state is his native Italy. In the second segment, the author deals with the "global camp" conception and sets forth the narration in which the contemporary liberal democracy has become one of the incarnations of *Leviathan*. In the final segment, Kurelić draws a comparison between Agamben and Hannah Arendt, and points out the problems which result from Agamben's understanding of state and politics. The author asserts that Agamben's understanding of politics can offer no advice regarding political action.

Keywords: Agamben, Arendt, Benjamin, revolution, violence, global camp, politics, state of exception

Kontakt: **Zoran Kurelić**, Fakultet političkih znanosti, Lepušićeva 6, 10000 Zagreb.
E-mail: zoran.kurelic@fpzg.hr